

HÉTKÖZNAPI SZÁMVETÉS A CENTENÁRIUMON: AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁR EREDMÉNYEI, GONDJAI, TERVEI

Futala Tibor

az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) centenáriumi elkészült az intézmény történetének két kötete [1]. Belőlük megtudható, hogy – a társadalmi igényeknek és szükségleteknek megfelelően, de a különböző szubjektív koncepcióktól függően is – hányféle funkcionális és szervezeti „konfigurációt” élt át az intézmény, hányféle néven teljesítette mindenkori feladatait.

Az intézményfejlődés „panta rhei”-jében a könyvtár – a mai Országos Műszaki Könyvtár (OMK) – jelentette az állandóságot, ami alatt folyamatos létezést, kontinuitást kell érteni, hiszen – meglátjuk mindjárt – maga is folyton-folyvást változott–változik: nő, küszködik, igazodik, megújul.

Hol vagyunk ma már a Technológiai Iparmúzeum induláskor megvolt – 345 kötetből és 350 gyári katalógusból álló – gyűjteményétől, kezdeti szolgáltatásainak nagyságrendjétől és választékától! Mindössze – mutatis mutandis – a könyvtáralapítás célkitűzését valljuk mindmáig a magunkénak: „az iparosokat az összes művesipar műszaki irodalmával megismertetni”.

Lám, eleink is tudtak perspektivikusan fogalmazni! Azóta, bárhog is igyekeztek a könyvtárosok korábbi és későbbi kollektívái e célt megközelíteni, országunk fejlődésének mértékében mindig távolabbi ponton kellett magát.

Pedig az elmúlt száz év alatt az OMK – itthoni méreteket értsenek alatta – nagykönyvtárrá, az ország egyik legnagyobb és legforgalmasabb szakkönyvtárává növekedett. Erről életének, működésének valamennyi fontos mutatója tanúbizonyságot tesz.

Az 1982. évi adatok szerint az állománygyarapítási keretek nagysága tekintetében (megközelítően 21 millió Ft), az olvasólétszámban (15 és fél ezer beiratkozott olvasó), a másolatszolgáltatásban (közvetlen olvasói igényre 160 ezer oldal, az OMK állományát felhasználó OMIKK-másolatkészítés további 1 millió 250 ezer oldal), a könyvtárközi kölcsönzésben és a szelektív információ-

terjesztés keltette primer dokumentumigények másolatokkal való kielégítésében (száz híján 13 ezer kérés) az első, a folyóiratgyarapodás számosságában (12 ezer kötet) a második, a teljes gyarapodás nagyságrendjében (67 ezer egység) a harmadik, az állomány nagyságában (1 millió 250 ezer egység), a kölcsönzést és helybenhasználatot összegezõ állományforgalomban (250 ezer egység) az ötödik, a látogatottságban (70 ezer látogató) pedig a hatodik helyet foglaljuk el hazánk legnagyobb szakkönyvtárai között.

Csupa dobogós és pontszerző helyezés, noha – már itt kell említeni – 1981 és 1982 folyamán nyilvános szolgálatunk számszerű teljesítményei a raktárköltözés, a távoli raktárból való bonyodalmasabb kiszolgálás és bizonyos mértékig a könyvtárhasználati szokások megváltozásának együttes hatására eléggé visszaestek.

A mai OMK, miközben számára az OMIKK kereteiben való működés, a vele járó együtt-fejlődés a beszerzés és az általa nyújtott szolgáltatások „szakmai belbecsének” biztosítása, a gyarapítási erőfeszítések pénzügyi támogatása és a korszerű technikai bázis megléte szempontjából megnyugtató garanciákat nyújt, akarva-akaratlanul rengeteg problémával áll szemben. Ezek részint az ország általános gazdasági helyzetéből adódnak, részint belső – szakmai–technikai–technológiai – megújulásának szükségszerűségéből.

1. Küzdelem az állományért [2]

Az első rém, amely az OMK állománygyarapítását fenyegetni kezdte, az a dokumentumok árrobbanása volt. Ez a 60-as évek utolsó harmadában kezdődött, és tart – hosszabb-rövidebb, hol a dokumentumoknak erre, hol arra a körére vonatkozó nyugalmibb állapotokkal – mindmáig. Néhány példa saját gyakorlatunkból, amely „összecseng” a nyugati szakirodalomból szerzett információkkal:

- 1968 és 1982 között az éves rendelések keretében feladott tőkés folyóiratok átlagára megháromszorozódott (1968: 1685,- Ft, 1982: 4768,- Ft),
- ugyanebben az időszakban a kapitalista országokból vásárolt könyvek átlagára is több, mint háromszorosára nőtt (1968: 709,- Ft, 1982: 2385,- Ft),
- 1975-ben kézikönyvek beszerzése során 2500,- Ft átlagárral kalkuláltunk, míg 1982. évi rendeléseinkből már 17 ezer Ft összegű átlag adódott, ami majdnem hétszerese a korábbiaknak,

- 1970-ig a reportok egységára 0,28 \$ volt, ez 1983-ra kerekén 2,0 \$-ra szökött fel,
- egy-egy BLLD-kuponért 1976-ban 82,50 Ft-ot kellett fizetni, ma 227,70 Ft-ot.

Mindennek ellenére legfontosabb gyűjteményrészeink gyarapodásának nagyságrendjét az elmúlt tíz év folyamán tartani, időnként növelni is tudtuk, szembeszökőbb mennyiségi hanyatlást 1982-ben kellett első ízben elviselnünk. Erről az 1. táblázat tájékoztat. (A táblázatban 1973 alatt a tényszám, a többi évben e tényszám százaléka szerepel.)

1. táblázat

A legfontosabb dokumentumtípusok gyarapodása

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Könyv	8 440	104,0	106,0	112,6	111,4	102,3	103,3	103,3	100,1	93,7
Folyóirat	6 200	95,2	102,9	98,4	94,0	94,6	94,2	96,5	92,8	92,1
Report	4 170	94,2	152,7	151,3	189,4	244,1	233,9	226,0	266,2	175,8 (348,1)
Fordítás	32 000	101,5	100,3	111,8	112,3	134,3	121,4	107,9	104,0	98,1

A reportok sorában szereplő zárójeles adat a KFKI-től átvett reportokkal való gyarapodást is tartalmazza.

E globálisan – az 1982. évi adatok kivételével – még nagyjából megnyugató eredményt mindenekelőtt főhatóságunk, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság megértő támogatásával érthetük el. 1973-ban 9,2 millió Ft-ot, 1982-ben 20,9 millió Ft-ot költöttünk állománygyarapításra. Az utóbbi években az OMIKK saját pénzalapjából is hozzájárul a gyarapítási keret növeléséhez (1979: 2,3 millió, 1980: 1,6 millió, 1981: 1,3 millió, 1982: 1,8 millió Ft).

A réteg-röntgen azonban kimutatja, hogy a globális harmónia alatt-mögött több diszharmonikus részlet húzódik meg. Mindenekelőtt a *könyvgyarapodás* kerül mindinkább bajba. Ennek oka az, hogy a folyóiratbeszerzést mint az OMIKK tájékoztató kiadványainak legfőbb táplálóját kellett abszolút előnyben részesítenünk már a hetvenes években is.

Előbb a könyv- és a folyóiratbeszerzésre fordított összeg hagyományos, 50–50%-os aránya billent 30–70%-os aránnyá a folyóiratok javára, majd már ezt sem tudtuk tartani: 1982-ben az állománygyarapítási keretnek mindössze 19,7%-át fordítottuk könyvre.

Ennek máris érezhető következménye, hogy a hetvenes évek gyűjtőkori megállapodásaiban vállalt sorozatbeszerzési kötelezettségeinknek nem tudunk maradéktalanul eleget tenni (akkor 20 matematikai, 30 fizikai, 130 kémiai és 60 gépészeti könyvsorozat teljes beszerzésére köteleztük el magunkat), s kézikönyvtári gyűjteményünk sem gyarapodik a tíz évvel ezelőtt elért intenzitással.

Másként fogalmazva: a kapitalista országokból vásárolt könyvek száma 1968/1969 óta, néhány „jó évet” (pl. 1975-öt) kivéve, fokozatosan csökken, s adatai 1978-tól kezdve fenyegető visszaesésről tanúskodnak. Vannak olyan fontos dokumentumtípusok, pl. a *state-of-the-art report*-ok, amelyeket magas áruk (500–1500 \$) miatt már nem is kísérelünk meg beszerezni.

Az, hogy a külföldi könyvgyarapodáson belül igyekszünk növelni a csere részarányát (1982-ben 16,4%-ot tett ki), nem általánosan alkalmas ellenszer: bizonyos dokumentumokhoz ezen az úton egyáltalán nem lehet hozzájutni, s partnereinknél különben is csökken a csere-hajlam.

A *folyóiratgyarapodásban*, noha a globális adatok azt mutatják, hogy 1973-hoz képest 1980-ig számosságát illetően 94–95%-os szinten állapodott meg, jobb a helyzet. A kurrens állományon belül kb. egyharmadával sikerült növelni a különféle szakterületek lényeges, ún. vezető folyóiratainak a számát. Ezenkívül – az OMIKK tájékoztatói szakembereinek tüzetes közreműködésével – évről-évre elvégeztük a rendelésállomány minőségi javítását, azaz a kevésbé fontos vagy időközben csökkent szakmai értékű folyóiratok helyett újakat vagy időközben fontossá váltakat rendeltünk meg. Mindazonáltal itt is – erőteljesebben, mint a könyvek esetében – növeltük a csere részarányát. Az 1982-ben beérkezett évfolyamok jó 30%-ához a csere/ajándék csatornáin jutottunk hozzá.

Hosszú ideig nem kis meglepődöttséggel figyeltük a viszonylag olcsón beszerezhető, de elementárisan fontos

és friss szakmai információkat tartalmazó *report-gyűjteményünk* fejlődését. Itt 1982 folyamán a fő beszerzési forrás (NTIS) által bevezetett embargós intézkedések törték meg a fellendülés ívét. Örvendetes jelenség viszont, hogy a legutóbbi két évben növekedni kezdett gyűjteményünkben a szocialista országokból származó reportok száma.

A gyarapító munka másik réme – a devizahiány – 1980-tól kezdve ütötte fel a fejét, s vált évről-évre fenyegetőbbé. Ennek hátulütői a *könyvgyarapításban* a következők:

- a könyvtár előszerzeményez, eldönti, hogy a szóba jöhető művekből mit rendel meg ténylegesen (az OMK 1982 folyamán szervezte újjá, erősítette meg külső – pl. MTESZ – szakemberekkel gyarapítási tanácsadó körét), megírja a megrendeléseket, elküldi a *Kultúra*-hoz, amely ki sem küldi vagy – újabban – visszaküldi őket;
- már annak is örül, hogy a hazai könyvpiacra olykor egyáltalán megjelennek külföldi művek (pl. a BNV alkalmából), s belőlük válogatja ki a viszonylag értékeseket. Ám hol van ez az egészen elvszerű, a gyűjtőkörnek optimálisan megfelelő, szisztematikus, szakmailag gondosan véleményezett beszerzési gyakorlatról!

A *folyóiratgyarapításban* az OMK viszonylag szerencsésen élte túl az 1983. évi központi korlátozási „hadműveletet”: rendelkezéseinek mindössze 6,5%-ától kellett „búcsút vennie”. Azóta – már 1984-re nézve – kb. 15%-kal csökkentette *standing order* típusú rendelkezéseinek számosságát. Hogy mekkora „érvágást” okoz az 1984. évi rendelkezések teljesítése, még nem tudjuk.

Úgy látszik, az állománybeszerzési nehézségek felhalmozódása az OMK számára évfordulós betegség: amikor fennállásának ötvenedik évfordulóját ünnepelte, akkor is ez volt a legnagyobb gondja-baja. Most azt szeretnénk hinni: nem sokáig.

2. Az állomány raktározása

1981 elején egy jelentésben a következőket kellett őszintén leírnom: *„Pillanatnyilag mi rendelkezünk az egyik legrosszabb állagú állománnyal. Ez a helyzet nem tegnap alakult ki, tegnapelőtt sem. Először – régebben – a kötetés ódivatú szokásáról mondtunk le az indokoltan merészebben . . . , azután – kényszerből – újabb és újabb állományrészek száműzetésére került sor, s mivel még így sem volt soha elég férőhely, a bentmaradt állomány rendje is felrobbant. A túlzásfoltosság és a hatalmas forgalom végülis ellehetlenítette a hagyományosan szigorú raktári rend iránti törekvéseket. A raktárosok évek óta rendkívül mostoha körülmények között állnak helyt, vagy – erre is sok példa volt – elhagynak bennünket”.*

Azután – ugyanennek az évnek a folyamán – bekövetkezett a sorsdöntő változás az állomány elhelyezésében: kereken egy éven át tartó – külső körülményekkel akadályozott és vontatott – költözködés után Törökbálinton 10 669 polc-fm-nyi állományt telepítettünk be, és különféle kiegészítő műveletekkel – gyorsrevízióval, jelentős mértékű társadalmi munkát is igénybe vevő újrendezésekkel, később portalánítással – tettünk szolgáltatathatóvá.

Ezt az tette lehetővé, hogy elkészült a törökbálinti raktár városban az OMK számára elindított beruházás fele. Ez összesen 13 ezer polc-fm-rel ajándékozta meg a könyvtárat. Az alapszinten tömör raktár létesült, a fölötte levő két szinten pedig hagyományos rendszerű. A raktárban öt fős csoport dolgozik, amelyet több, mint fele részben az OMK meglévő munkatársi gárdájának átszervezésével gazdálkodtunk ki.

1982 elteltével elmondhatjuk, hogy

- az OMK mindinkább meg tud felelni a fizikai állományvédelem követelményeinek,
- a naponta két alkalommal „ingázó” szolgáltatáshoz mind az olvasószolgálat, mind olvasótáborunk kezd hozzászokni. (Ezt azért kellett ilyen „körmönfontan” leírni, mert azért sokkal kényelmesebb és gyorsabb dolog, ha egy könyvtár olvasótermi és kölcsönző szolgálata a „háta mögött levő” raktárakból elégíthet ki minden kérést.)

A központban levő raktárakban mindössze a legutóbbi tíz év gyarapódása maradt (eltekintve a leginkább keresett kézikönyvektől, referálólapoktól és más tájékoztatási forrásoktól).

Az első teljes üzemelési év megmutatta: az állományforgalom több, mint egyharmadát a törökbálinti állomány teszi ki. E forgalom sajátosságainak elsődleges elemzése két jellegzetességre hívja fel a figyelmünket:

- az online adatbázisok létrehozásával, „öregedésével”, illetve magyarországi használatba vételével párhuzamosan a szakirodalom iránti igény is mindinkább elmélyül az időben. (Ez számomra a következő „gonoszkodás” megfogalmazására ad alkalmat: no lám, csak jól tették azok a sokszor retrográdnak kikiáltott könyvtárosok, hogy az „idősebb” állományhoz is olyannyira ragaszkodtak. Még abban az időben is, amikor senki nem érzékelte a „növekedés határait”, amikor a tájékoztatási szakma türelmetlen és történelemről hallani sem akaró bajnokai szinte uniszónó hirdették, hogy „rövidül a felezési idő”, és „csak a legfrissebb információ érdekes, mindig csak az”. S éppen a legkorszerűbb technika bizonyította be: a kizárólagos, doktriner kijelentéseknek nem volt teljesen igazuk.)
- meglepően felélénkült a kimondottan régi vagy régebbi alap- és középfokú szakirodalom iránti kereslet. Ez nyilvánvalóan a kisvállalkozásokkal és bizonyos, már-már kihalásra ítélt szakmák újjáéledésével van kapcso-

latban. Noha még a könyvtári szolgálatban sem ervezt a magyar ipar és műszaki élet „megváltásának” fő útja, a jelenségre azért érdemes felfigyelni, mivel e szakirodalmi mezőnyben sok a szinte egyedi vagy igen-igen ritka példány, ui. a közművelődési könyvtárak többsége csak a 60-as évek elejétől kezdte megvásárolni az effajta szakirodalmat. (Jómagam tulajdonképpen örülök e jelenségnek: kissé a száz éves ő, a Technológiai Iparmúzeum szakkönyvtári feladatainak – szó szerint értve e dolgot – visszatértét látom benne.)

Törökbálint azonban még mindig „nincs készen”. *Morbus hungaricus*: a raktárba ugyan sikerült bevezetni a telexet, gyorsmásoló üzembeállítására viszont mindmáig nem adódott lehetőség, ami miatt az ott dolgozó csoport – az egyharmados forgalomnak megfelelő arányban – nem tudta kifejleszteni sem könyvtárközi kölcsönzési, sem másolatszolgáltatási funkcióját. Hadd utazzék az állomány!

Egyelőre függőben van a raktári tér második felének hasznosítása. Tényleg raktár lesz-e belőle, amelynek eleve szánták, vagy az intézmény elhelyezési gondjainak egyéb irányú enyhítését fogja szolgálni – egyelőre nem tudható. Pedig milyen szép is lenne, ha egyszer kiirhatnánk a tetejére: magyar műszaki kölcsönző könyvtár. (Nem beszélve arról, hogy még korszerű is lenne!)

3. Az OMK katalógushálózata

A könyvtári–informatikai szakirodalom, amennyi csak belefér a rendelkezésére álló oldalakba, rendkívül terjengősen tárgyalja az adatbázisokat meg a számítógépes–párbeszédés katalógusvállalkozásokat. Ezzel szemben alig olvashatni valamit a régi jó cédulakatalógusokról, pedig ezek – Magyarországon szinte kizárólagosan, de a fejlettebb külföldön is közkeletűen – rendkívül

drága, rengeteg szellemi és fizikai energiát, sok-sok szakmai alázatot magukba sűrítő műszerei a könyvtárhasználatnak, a tájékozódásnak és a tájékoztatásnak.

Az OMK katalógushálózata rendkívül differenciált. Ez részint időbeli tagolódást jelent, részint pedig kiadványfajták szerintit. A hagyományos – és jelenleg is alkalmazott – módszerekkel fel sem merülhetett egy integrált vagy integráltabb katalógushálózat kialakításának a gondolata. Ezen felül – mint a nagykönyvtárakban általában – az állomány-nyilvántartás módjában bekövetkezett változások is jócskán megnövelték a katalógusok számát.

Az OMK-t sem kerülte el történetének utóbbi negyed századában az a nagykönyvtári betegség: ha nincs elég munkaerő vagy ha új feladatot kell személyi fejlesztés nélkül megoldani, nosza, mondjunk le a katalógusrendszer intenzív gondozásáról, folyamatos revíziójáról, mert a katalógusok „nem kérnek enni”. Ennek azután időnként – mint nekünk mostanában – „meg kell inni a levét”, azaz keserves erőfeszítésekkel kell kiküszöbölni a korábbi „nagyvonalúságok” miatt felgyülemlett hiányosságokat.

Az OMK-nak 33 különféle katalógusa van, ha beszámítjuk szak- és tárgyszókatalógusaink idén elindított „új folyamát”. Megközelítőleg hatmillió adatot tárolunk bennük. Óriási adattár!

Mielőtt – két éve – nekikezdünk a katalógusok „megjobbításának”, az előrehaladási irányok megállapítása végett a munkatársak egy csoportja *alapos vizsgálat alá vetette valamennyi katalógusunkat*. A csoport megállapította, hogy kisebb terjedelmű katalógusaink általában jobbak, a nagyok, a „százazresek” többségükben nem elég elvszerűek és nem eléggé gondozottak. Sok katalógusunk anélkül alakult ki, hogy fejlesztési szabályzat készült volna hozzá.

Alapvető katalógusaink állapotát a teszteléskor a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat

Az alapvető katalógusok állapota

	Időhatár	Adat	Minősítés
Könyvek betűrendes katalógusa, olvasói	1920–1949	50 ezer	jó
	1950–	480 ezer	jó
Könyvek szakkatalógusa, olvasói	1920–1949	50 ezer	jó/közepes
	1950–	660 ezer	jó/közepes
Könyvek tárgyszókatalógusa, olvasói	1960–	480 ezer	közepes/rossz
Az MFR szakkatalógusa, olvasói	1952–1978	240 ezer	közepes
	1979–	60 ezer	jó
Könyvek sorozati–közreadói katalógusa, olvasói	1950–	300 ezer	nagyon jó/jó
Fordítások forrás szerinti katalógusa, olvasói	1960–1971	286 ezer	közepes/rossz
	1972–	345 ezer	jó/közepes
Fordítások szakkatalógusa, olvasói	1960–1971	282 ezer	rossz
	1972–	600 ezer	közepes
Könyvek betűrendes törzskatalógusa, szolgálati	1920–	426 ezer	jó
Könyvek helyszámos törzskatalógusa, szolgálati	1920–	297 ezer	nagyon jó
Könyvek szakkatalógusa, szolgálati	1960–	157 ezer	nagyon jó

Az időszaki kiadványokat feltáró olvasói katalógusok közül a betűrendes (29 ezer adat) jó/nagyon jó, a közreadói (15 ezer adat) jó, a tárgyszó-katalógus (28 500 adat) rossz minősítést kapott.

A többi katalógusunkból három kapott nagyon jó, tíz jó, kettő jó/közepes, kettő közepes, egy pedig rossz minősítést.

Ezen az alapon dolgoztuk ki a revízió sorrendiségét, ütemét, s határoztuk el – alapelveiket előzetesen kidolgozva – új katalógusok nyitását.

4. Az OMK mint nyilvános könyvtár és mint az OMIKK szakkönyvtára

Az OMK nyilvános könyvtári szolgálatának 1982. évi adatai (számszerűen e cikk elején soroltuk fel őket) az 1973. évi teljesítményekhez képest a következő százalékarányokat mutatják:

a beiratkozott olvasók száma	125,0%
a helyben olvasók száma	67,8%
a kölcsönzők száma	44,6%
a helyben olvasott egységek száma	40,6%
a kölcsönzött egységek száma	94,1%
a közvetlenül szolgáltatott másolatok oldalszáma	165,2%
a könyvtárközi kölcsönzések száma	204,6%

Természetesen, az arányok alakulását a vizsgált évtized valamennyi évére kiszámítottuk. Eltekintve attól a kétségtelenül visszavetítő ténytől, hogy 1981 a Törökbalintra történő állományköltöztetés, 1982 pedig a „távolsági szolgáltatás” megszokásának éve volt, a tíz év adatainak „együttnézése” néhány tendenciára is felhívja a figyelmet:

- a kölcsönzők számának hatalmas visszaesése, illetve a kölcsönzött egységek lényegében azonos szinten maradása együttesen azt mutatja, hogy e tevékenységben nagyfokú „sűrűsödés” ment végbe (egyre több az ún. „testületi” kölcsönzőnk; alattuk főként vállalati–intézményi könyvtárosokat kell érteni, akik az egész vállalat–intézmény számára kölcsönzik ki a műveket).
- a helybenolvasás mutatóinak visszaesésében, ami a 70-es évek utolsó harmadától figyelhető meg, a könyv-olvasó terem iránt megcsappant érdeklődés a „ludas”, illetve az olvasási feltételek és szokások változása: a legalapvetőbb irodalmat a legutóbbi évekig a helyi szakkönyvtárak is mindinkább be tudták szerezni (a IV. országos könyvtárügyi konferencia elemzései is megállapították, hogy a 70-es évek második felében a szakkönyvtári állománygyarapítási ráfordításokon belül lényegesen megnövekedett a kiskönyvtári ráfordítás aránya), divatba jött a másolat-kérés, és csökkent az olvasótermi tanulás kényszere, ami korábban olyannyira jellemző volt az olvasótermek használatára.

Az 1983. évi forgalmi adatok a könyvtárhasználat újból való fokozódásáról tanúskodnak. Ennek több oka lehet (pl. sikerült korszerű mikrofilmolvasó készülékeket beállítanunk, kezd érződni a központilag letiltott külföldi folyóiratok hiánya, az ipar korszerűsítésének keretében nagyobb súllyal esik latba a szakmai tájékozottság stb.).

Olvasószolgálatunk munkájában két új irányzat van megerősödőben. Az egyik a rendszeres – szakirodalmi kiállításokkal is kísért – *szakfilmvetítés* (1982-ben a következő rendezvényekre került sor: Vision Habitat, Szovjet műszaki–tudományos filmnapok, Francia filmnapok, Építésügyi filmnapok; 91 bemutatott filmmel, 38 vetítési alkalommal és mintegy 1700 nézővel), a másik a *könyvtár- és szakirodalomhasználatra való nevelés fokozódása*. Ez utóbbiból különösen a Kandó Kálmán Műszaki Főiskola hallgatóinak módszeres felkészítése emelkedik ki: évente két-két hónapban minden csütörtökön tartunk számukra foglalkozást.

Az OMIKK növekedése, korszerűsödése, mind változatosabb szolgáltatás kínálata arányában növekszik az OMK *belső szakkönyvtári szerepe*. Ennek nagyságrendjéről és jellegéről az alábbiak tájékoztatnak:

- évenként megszervezzük és lebonyolítjuk a különböző szervezeti egységek számára a hazai hivatalos lapok, folyóiratok és hírlapok megrendelését, illetve gondoskodunk a beérkező számok folyamatos elosztásáról (ez 1982-ben több mint 10 ezer füzetet–számot tett ki);
- beszéljük az intézmény munkatársai számára a „segédkönyvtári” eseti kiadványokat (szótárakat, kézikönyveket), volumenük évente ezer körül mozog;
- érkeztetés után hetente két alkalommal egész folyóiratgyarapodásunk majdnem felét (évente kb. 25 ezer füzetet) a szakirodalmi tájékoztatási kiadványok szerkesztősegi rendelkezésére bocsátjuk (meg kell mondanunk, hogy az OMK–OMIKK közötti feszültségek legtöbbször az elhúzódó információs feldolgozásból adódnak, aminek következtében olvasóink rövidebb-hosszabb időre el vannak zárva a legfrissebb számoktól; 1982 májusának–júniusának fordulóján, amikor folyóiratforgalmi felmérést tartottunk, az 1982. évi, már beérkezett számok 16%-át nem tudtuk az olvasók kezébe adni);
- az OMIKK és az OMFb különösen szakirodalomigényes szervezeti egységei számára külön köröztetéseket szerveztünk;
- a Témára Irányuló Gépi Információterjesztéshez (TIGIT) és most már az online szolgálathoz az elsődleges források biztosításával csatlakozunk: ez a szolgáltatásunk 1977-ben 330 kéréssel indult, 1982-ben pedig 1300 kérést tett ki, 12%-kal többet, mint 1981-ben;
- a reprográfiai osztály 440 ezer oldanyi másolatrendelést teljesített állományunkból (a 70-es évek első

harmadában 100 ezer oldal volt a nagyságrend), ami 40–45 ezer belső kölcsönzésnek felel meg;

- a fordításmásolatok készítése, ami a 70-es évek közepén 500 ezer oldalt tett ki, 1982-ben 800 ezer oldalra emelkedett; ez megint 40 ezres nagyságrendű belső kölcsönzést jelent.

Ez is közönségszolgálat, bár áttételes. Írni néha-néha azért kell róla, mert ez az OMK munkájának „láthatatlan” része. Könnyen el lehet felejtteni teljesítményeink értékelésénél.

5. Az OMK a hazai könyvtárügyben

Könyvtárügyi szerepünket nemcsak a könyvtárközi kölcsönzési forgalmunk jelzi, noha a könyvtár- és tájékoztatásügyi funkciókat (országos fordításnyilvántartás és kutatásnyilvántartás, módszertani és koordinációs munka) ellátó szervezeti egységek nem az OMK keretében működnek. Van ennek ellenére néhány olyan vállalkozásunk, amely könyvtárügyi jelentőségű. Róluk a következőket:

- Az OMK készítette el a *Műszaki könyvtári koordinációs kör külföldi időszaki kiadványainak jegyzéke. Az 1981. évi állomány és az 1982. évi rendelések* című kétkötetes katalógus inputját. Ez a 7300 külföldi időszaki kiadvány (majdnem fele a hazánkba járó címeknek) és 400 lelőhely adatait tartalmazó katalógus, amely számítógépes termék, egyszerre „állományrögzítő” (azaz a tárgyét megelőző év állományadatait tartalmazó) és „előszerzeményi” (azaz a tárgyévben várhatóan beérkező állományról tájékoztató). Csendes szerénységgel állapíthatjuk meg: alig fél év alatt ekkora nagyságú adatbázist még nem halmoztak fel hazánkban. Most folyik 1983-ra vonatkozó „naprakész tétele”. Minden remény megvan arra, hogy szervesen beépüljön a központi katalógusok rendszerébe.
- Állománybegyűjtési kísérlet (egyelőre 13 helyi szakkönyvtár kiselejtezett állományáról van szó) annak érdekében, hogy megtudjuk végre: milyen értékű állomány kerül ki a műszaki könyvtárakból, és milyen okból. A begyűjtött állomány rendezése után a valóban értékes egységekkel kiegészítjük saját állományunkat (hátha valamilyen formában mégis megvalósul az a hazai kölcsönző könyvtár?), illetve más nyilvános műszaki szakkönyvtárak állományát. A többit úgy hasznosítjuk, ahogy értéke megengedi (eladás a könyvkereskedelemnek, esetleg aukciók rendezése, ipari hasznosítás).
- Reportgyűjteményünk időbeli elmélyítése, illetve a retrospektív keresések lehetővé tétele érdekében megkezdtük más könyvtárak régebbi reportállományának megőrzésre való átvételét, s ezzel párhuzamosan – az Országos Széchényi Könyvtárral történt megállapodás alapján – az országos report-kc kifejlesztését.

6. Az új technika bevonulása

A mai OMK még túlnyomóan hagyományos technikával dolgozik. Eszközeink az írógép, a kardex, a cédula-sokszorosító, a mikroleolvasó és a másológép.

Ez azonban nem feledtetheti, hogy az OMK már több mint tíz éve kísérletezik a számítástechnikával: előbb időleges értékű dokumentumaiból készített kötetkatalogusokat, majd néhány szakterületi jegyzéket e technika révén. Jelenleg – a már megemlített központi folyóirat-katalóguson kívül – a reportok gyarapodási jegyzékének indexei készülnek számítógépen.

1980-ban – *Az OMK mint a számítógépesítés tárgya* címen – tanulmányt készítettünk a számítógépre vihető területekről és munkafolyamatokról. 1981 és 1982 folyamán a teljes folyóiratkezelés számítógépesítési lehetőségeit vizsgáltuk meg, kísérlet folyt a filmadatbázis számítógépesítésére vonatkozóan, a kölcsönzés e technikára való állításának érdekében is történtek lépések. Valószínűleg a „kisszámítógépek kora” valósítja meg ebbéli „álmainkat”.

A mikrotechnika nagyfokú térhódítására már a legközelebbi jövőben számítunk. A mikrofilm lap részben a primer dokumentumok „másodlagos hordozójaként” lesz a jelenleginél (nagy tömegű mikrofilm lapgyűjteményünk egyelőre csak a reportokból van) sokszorta általánosabb (fordítások, preferált folyóiratok stb. mikrofilm lapjai), részint – COM-mikrofilm lap formájában – a katalógusfunkciókat fogja ellátni (külföldi folyóiratok központi katalógusa, a könyvkatalógusok e hordozón való megjelenése stb.). Mindkét irányban lényegében készen állnak a tervek és a számítások. Ezeknek a terveknek az OMIK UNDP-projektje keretében megvásárolt berendezések adnak realitást.

Azt hiszem, sikerült e jubileumi beszámolóban megvalósítanom a „hétköznapi számvetés” követelményét. Ünnepkor sem szabad másként tájékoztatni, csak őszintén. Azért annyit hadd engedjek meg magamnak, hogy az első száz évnél nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb és még eredményesebb második száz évet kívánjak e régi-új könyvtár számára.

Hivatkozások

1. MÓRA László: *Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ története (1883–1949)*. Bp. OMKDK, 1980. 331 p.
BENEDEK Jenő: *Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár története. 2. rész (1950–1983)* Bp. OMIKK, 1983. 358 p.
2. A fejezet adatainak nagy része DÁCZER Éva *Az Országos Műszaki Könyvtár (OMK) állománygyarapítása. Helyzetkép és fejlődési irányok (1968–1982)* c. kézirat tanulmányából (33 p. 7 táblázat) származik. (A tanulmányt a KMK adja ki a közeljövőben.)

FUTALA Tibor: Hétköznapi számvetés a centenáriumon: az Országos Műszaki Könyvtár eredményei, gondoljai, terveit

A centenáriumát ünneplő Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) legrégebb szervezeti egysége az Országos Műszaki Könyvtár (OMK). A szerző bemutatja az OMK helyét a hazai könyvtárak között. Ismerteti állománygyarapítási törekvéseit (az 1982. évi gyarapodás 67 ezer egység), raktározási helyzetét és katalógusait. A könyvtár nyilvános szolgáltatásaival kapcsolatban közli a könyvtári forgalmat jellemző legfontosabb adatokat. Az OMK központi katalógus-funkciók vállalásával, a kisebb könyvtárakból kivont állomány újraelosztásának előkészítésével az országos könyvtárügyi feladatok megoldásába is bekapcsolódik. Katalógus-kiadványainak előállításában gyakran támaszkodik a számítógépre. A közeljövőben mind általánosabbá válik állományában a mikrofilmlap, katalógusait pedig COM technikával fogja előállítani.

* * *

FUTALA, T.: An „everyday” survey at the centenary: results, problems and plans of the National Technical Library

The oldest organizational unit of the National Technical Information Centre and Library (OMIKK), celebrating its centenary, is the National Technical Library (OMK). The place and role of OMK among Hungarian libraries, its acquisitions efforts (67 000 new items in 1982) as well as its storage problems and catalogues are described. Its public services are characterized by statistical data reflecting the changes in the number of library transactions. By providing union catalogue based services and organizing the re-distribution of documents discarded by smaller libraries, OMK is also contributing to the solution of national-level tasks in librarianship. Its catalogue publications are often prepared by using computer-based technologies. As to the near future, the promotion of microfiche applications as well as the generation of COM fiche catalogues are planned.

* * *

ФУТАЛА, Т.: Будничная оценка результатов по случаю столетия: результаты, проблемы и планы Государственной технической библиотеки

Наиболее старая часть Государственного центра информации и библиотеки по технике, празднующего свое столетие, — Государственная техническая библиотека (OMK). Автор рассматривает место OMK в ряду венгерских библиотек, усилия ее, направленные на комплектование информационного массива (прирост 1982 года 67 тыс. единиц), состояние складского хозяйства и систему каталогов. В отношении читательских служб автор сообщает важнейшие данные, характеризующие объем услуг, переходит к взятию OMK на себя функций по составлению центрального каталога, к подготовке перераспределения массивов, взятых от небольших библиотек, и к решению государственных задач в библиотечном деле. Изготовление каталогов в основном строится на использовании ЭВМ. В будущем все чаще и чаще будем встречаться в библиотечной практике с микрофишей, каталоги будут изготавливаться с помощью техники COM.

* * *

FUTALA, T.: Ein werktäglicher Rechenschaftsbericht zur Hundertjahrefeier: Erfolge, Sorgen und Pläne der Ungarischen Technischen Zentralbibliothek

Die älteste Organisationseinheit der Ungarischen Technischen Informationszentrale und Bibliothek (OMIKK) ist die Ungarische Technische Zentralbibliothek (OMK). Die Position derselben unter den ungarischen Fachbibliotheken ist beschrieben. Ihre Bestandserweiterungsbestrebungen (Bestandzunahme 1982 insgesamt 67 000 Einheiten), ihre Magazine und Kataloge sind dargestellt. Im Zusammenhang mit dem Leserdienst der Bibliothek sind die wichtigsten Verkehrsdaten mitgeteilt. Durch die Übernahme zentraler Katalogisierungsaufgaben und der Neuverteilung der aus kleineren Bibliotheken abgeführten Bestände nimmt die Bibliothek an der Lösung von nationalen Aufgaben im Bereich des Bibliothekswesens teil. Bei der Verfertigung ihrer Kataloge stützt sich die Bibliothek häufig auf Computer. In ihrem Bestand mehren sich die Microfiches und ihre Kataloge werden mit Hilfe der COM-Technik hergestellt.

* * *